

Procesbeschrijving: traject opstellen richtlijnen gezonde buitenruimte – Capelle aan den IJssel

Ons kenmerk : 20250283 – 27-06-2025
 Project : Richtlijnen voor een gezonde buitenruimte -
 subsidieprogramma GLIA dossiernummer 11010032310015
 Dossier : P979-01
 Behandeld door : Sven Beekers, Anouk van Heugten en Rosaline Pinto

Procesbeschrijving

In deze procesbeschrijving wordt toegelicht hoe we tot de definitieve set richtlijnen gezonde buitenruimte zijn gekomen. Deze richtlijnen zijn het concrete eindproduct van het project *‘Gezonde buitenruimte: richtlijnen vertaald naar eisen aan ontwikkeling, inrichting en beheer’*. Dit project is gefinancierd door ZonMw vanuit het subsidieprogramma GLIA (dossiernummer 11010032310015). Omdat de gemeente Capelle aan den IJssel hoofdaanvrager is, zijn de richtlijnen specifiek voor deze gemeente opgesteld. Dit is echter op zo’n manier gedaan dat andere gemeenten ze eenvoudig kunnen toepassen of ze kunnen aanpassen zodat ze perfect aansluiten op hun eigen beleid voor nog betere resultaten. Deze procesbeschrijving helpt bij het bepalen van de benodigde stappen voor zo’n aanpassing.

Projectgroep

In het aanvraagproces voor de subsidie is een samenwerkingsgroep geformeerd bestaande uit partijen die vanuit hun ervaring met het opstellen van richtlijnen en inhoudelijke expertise een sterk team vormen:

- Gemeente Capelle aan den IJssel: is op zoek naar een instrument om de ambities voor gezondheid in relatie tot de buitenruimte te verwezenlijken. De gemeente draagt bij aan de toetsing op toepasbaarheid en haalbaarheid tijdens de vervaardiging, is de eindgebruiker van de richtlijnen en is verantwoordelijk voor de implementatie van de richtlijnen in het gemeentebrede Handboek Inrichting Openbare Ruimte (HIOR).
- PLANTERRA: adviseert al ruim 20 jaar gemeenten over de inrichting, het beheer en de verbetering van de openbare ruimte op allerlei maatschappelijke thema’s. In dit project zijn zij verantwoordelijk voor de projectplanning, de voortgang en de interne projectcommunicatie, evenals voor het opstellen en aanscherpen van de uiteindelijke richtlijnen.
- GGD: is al vaker betrokken geweest bij ruimtelijke ontwikkelingen in Capelle aan den IJssel en heeft veel ervaring met gezondheid in ruimtelijke plannen, beleid en politiek. Vanuit de GGD is de GAP-analyse uitgevoerd en is een uitgebreide lijst met maatregelen aangeleverd, uitgesplitst naar alle deelthema’s, als input voor de uit te werken richtlijnen.
- Bac2Nature: heeft veel kennis op het gebied van biodiversiteit en het bevorderen van humane gezondheid via microben. Bac2Nature heeft vanuit deze thema’s geadviseerd en geïnspireerd.
- Gemeente Breda: heeft al stappen gezet om gezondheid als belangrijk onderdeel mee te nemen in plannen voor het beschermen en bevorderen van biodiversiteit. De stadsecoloog uit Breda heeft uitvoerig kennis aangedragen als bouwstenen voor de op te stellen richtlijnen.

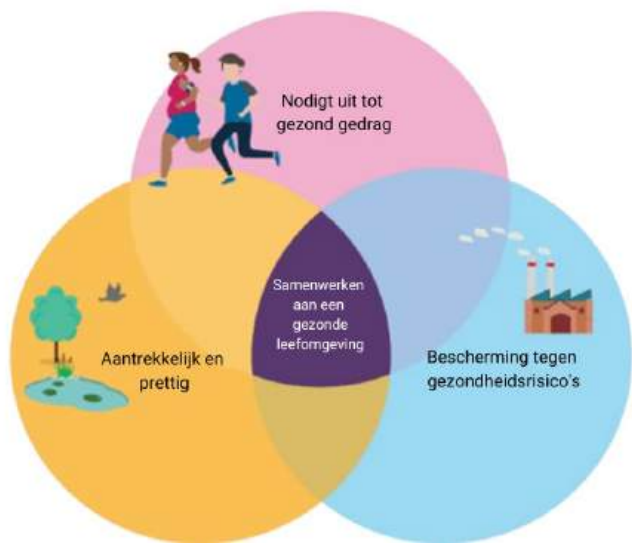
Framework

De inhoudelijke aftrap van dit project begon met het opstellen van een framework voor de gezonde buitenruimte. Het doel van dit framework is niet om een perfect model te ontwikkelen. Omdat gezondheid een breed begrip is, kan hier namelijk eindeloos over gediscussieerd worden. Het doel was om een goed overzicht te krijgen van wat belangrijk is en waaraan gedacht moet worden bij het ontwerpen van een gezonde buitenruimte.

Als fundament hiervoor is het gezondheidsmodel van het RIVM gebruikt (zie figuur 1). De drie pijlers uit dit model vormen de basispijlers van het framework. Deze basis is door de projectgroep vervolgens verder uitgewerkt aan de hand van ieders expertise en aan de hand van bestaande gezondheidsmodellen van PLANTERRA. Met deze kennis is elke pijler verdeeld in drie hoofdthema’s en deze zijn vervolgens opgedeeld in een aantal subthema’s. Tijdens de inspiratiesessie hebben de aanwezigen feedback gegeven op het framework, waarna de subthema’s nog verder zijn aangescherpt en aangevuld. De aanwezigen bij de

inspiratiesessie hadden uiteenlopende professionele achtergronden, wat heeft bijgedragen aan waardevolle en veelzijdige feedback op het framework (zie figuur 2).

Figuur 1. Elementen Gezonde Leefomgeving (bron: RIVM)

Figuur 2. Framework met hoofd- en deelthema's

Inspiratiesessie

Om het project binnen de gemeente te introduceren en de eerste input te verzamelen, is er een inspiratiesessie gehouden in Capelle aan den IJssel. Tijdens deze sessie werden de medewerkers van het sociaal en fysiek domein, externen van Sportief Capelle en de GGD geïnspireerd over hoe ruimtelijke ontwikkeling, inrichting en beheer een bijdrage kan leveren aan de gezondheid. Verschillende stakeholders en kennispartners hadden daar een rol als inspirator. Zo vertelde Marco van Es van Bac2Nature het verhaal over de positieve effecten van micro-organismen op onze gezondheid. Cecil Konijnendijk inspireerde de aanwezigen over de totstandkoming en de impact van de 3-30-300 regel voor groen in de leefomgeving.

Sven Beekers van PLANTERRA en Adrie Gelderblom van de GGD gaven een presentatie over de positieve gezondheidseffecten die de inrichting van een buitenruimte teweeg kan brengen en hoe de beleving (vanuit het perspectief van omgevingspsychologie) daar een rol in speelt.

Naast deze inspirerende verhalen bood de sessie ook de mogelijkheid om alvast input te verzamelen voor het opstellen van de richtlijnen. Er is veel feedback ontvangen op het framework dat door de projectgroep is opgesteld. De input varieerde van ideeën over aanscherping van het framework zelf tot concrete maatregelen die zouden kunnen worden uitgewerkt tot richtlijnen.

Interviews en enquête

Om te komen tot gedragen richtlijnen, is de input van verschillende betrokkenen van groot belang. Om deze reden zijn er in totaal 13 interviews gehouden met interne en externe stakeholders van de gemeente. In overleg met de inhoudelijke projectleider vanuit de gemeente is een groep geselecteerd van collega's uit zowel het sociaal als het fysiek domein. Hun achtergrond loopt sterk uiteen. Denk aan thema's zoals RO, mobiliteit, sport, milieu, groen en welzijn. Vanuit het domein welzijn waren diverse vertegenwoordigers betrokken, met uiteenlopende aandachtsgebieden zoals jeugd, gezonde leefstijl, ouderen en armoedebestrijding. Tijdens deze interviews is informatie opgehaald over hoe binnen ieders afdeling nu al aan een gezonde buitenruimte wordt gewerkt, in welke processen er kan worden bijgedragen aan gezondheid, wat daarvoor nodig is en waar nog kansen liggen. Het gaat daarbij zowel om de samenwerking binnen de gemeente als ook met externe partijen. Daarnaast is besproken hoe richtlijnen er inhoudelijk uit zouden moeten komen te zien.

Buiten de gemeente zijn interviews gehouden met twee partijen: Sportief Capelle en Welzijn Capelle. Ook zijn er enquêtes afgenomen bij de Capelse Jongerenraad en Capels NatuurNetwerk. De Capelse Jongerenraad heeft 14 leden, waarvan 7 de enquête hebben ingevuld. Bij Capels NatuurNetwerk hebben 14 leden gereageerd en zij beschikken over 40 leden. In overleg met de vertegenwoordiging van beide organen is besloten dat dit een acceptabel aandeel respons is. Bij deze externe partijen is voornamelijk gevraagd naar hoe hun ervaring met de buitenruimte is en hoe gezond zij deze in Capelle aan den IJssel ervaren. Daarnaast is input verzameld over wat zij al goed vinden gaan en waar volgens hen nog extra aandacht aan besteed mag worden.

De verkregen informatie heeft geholpen bij het opstellen van passende richtlijnen met een groot draagvlak binnen de gemeente. Daarnaast heeft het inzicht gegeven in hoe deze richtlijnen effectiever toegepast kunnen worden én hoe je ervoor zorgt dat alle relevante partijen met elkaar in gesprek komen en betrokken

blijven. Deze informatie is gebruikt bij het schrijven van het procesadvies (begeleidend document bij het handboek met richtlijnen).

Beleidsanalyse

Een belangrijk onderdeel van het proces was het analyseren van bestaande beleidsdocumenten. Vanuit een longlist is door de gemeente een selectie gemaakt van de beleidstukken die mogelijk betrekking hebben op gezondheid. Hieruit is in overleg een shortlist ontstaan van ongeveer 50 documenten.

Alle documenten uit de shortlist zijn geanalyseerd. Tijdens de analyse zijn de fragmenten geëxtraheerd die betrekking hebben op een gezonde buitenruimte. Elk fragment is vervolgens gekoppeld aan een hoofdthema en subthema uit het ontwikkelde framework. De fragmenten die over hetzelfde onderwerp gingen, zijn voorzien van dezelfde code. Deze codes zijn specifiek dan de subthema's en maken het mogelijk om de informatie op een overzichtelijke en behapbare manier te ordenen. Fragmenten met dezelfde code zijn gegroepeerd, wat het analyseren en vergelijken van de inhoud vergemakkelijkt.

Inventarisatie maatregelen GAP-analyse beleid

Met de kennis vanuit de GGD zijn per subthema maatregelen geformuleerd. Deze maatregelen geven aan hoe de thema's kunnen worden aangepakt in de buitenruimte. Zo wordt duidelijk welke acties nodig zijn om een impact te maken op gezondheid. Deze maatregelen bieden de basis van de 'Hoe' in de richtlijnen.

Daarnaast is door de GGD ook een GAP-analyse uitgevoerd. Per subthema is gescoord of en in hoeverre in het gemeentelijk beleid de inhoudelijke bouwsteen (wat vanuit gezondheid nodig of gewenst is) aanwezig is. De beoordeling vond plaats op vier niveaus:

1. Genoemd, expliciet omschreven en volledig.
2. Genoemd, expliciet omschreven, maar niet volledig.
3. Genoemd, niet expliciet genoeg en niet volledig.
4. Niet genoemd.

Deze GAP-analyse helpt de gemeente om inzichtelijk te maken op welke vlakken beleid mogelijk nog aangescherpt dient te worden, om te zorgen dat de nu opgestelde richtlijnen op die deelthema's ook een sterke borging in beleid krijgen.

Richtlijnen opstellen

Op basis van de gecodeerde fragmenten, de bijbehorende maatregelen en inzichten uit de bestaande database van PLANTERRA, zijn per code richtlijnen opgesteld. Deze richtlijnen bieden handvatten om bij toekomstige projecten gezondheid een prominentere rol te geven. Er is onderscheid gemaakt naar drie typen richtlijnen:

- **Kaderstellend:** aandachtspunten vanuit gezondheid op hoofdlijnen. Deze kunnen bij aanscherping van beleid of aan de voorkant bij ruimtelijke projecten (bijvoorbeeld opstellen gebiedspaspoort) worden meegenomen.
- **Ontwerp:** concrete ontwerpprincipes voor toepassing tijdens het verschillende ontwerpfasen van een project.
- **Beheer:** richten zich op hoe onderhoud en beheer kunnen bijdragen aan een gezondere buitenruimte.

Daarnaast bestaat elke richtlijn uit drie onderdelen:

Wat

- In gebiedende wijs wordt beschreven wat belangrijk is. De "wat-vraag" is zo geschreven dat het initiatiefnemers, ontwerpers en planvoorbereiders vraagt om met een concrete actie te komen.

Waarom

- Hier wordt antwoord gegeven op waarom de wat-vraag zo belangrijk is. Het helpt om degene die met de richtlijn aan de slag gaat mee te laten denken over het belang en een passende toepassing.

Hoe

- Dit beschrijft de mogelijke oplossing en te volgen werkwijzen. Afhankelijk van het type richtlijn gaat het om concrete eisen of juist om inspirerende voorbeelden met vrijheid voor de ontwerper.

Na het opstellen van de richtlijnen is kritisch gekeken naar de overlap tussen de richtlijnen van verschillende codes. Waar het kon, zijn deze richtlijnen gecombineerd om herhaling te voorkomen. Dit resulteerde in een set van 99 richtlijnen.

Feedback

Tot slot is op de set richtlijnen feedback gevraagd. Er is feedback opgehaald vanuit de projectgroep, de verschillende afdelingen binnen de gemeente en de betrokken partners van de gemeente die zich bezig houden met gezondheid. Daarnaast zijn de richtlijnen getest in het integrale pilotproject. In de paragraaf hierna lichten we dit nader toe.

Op basis van deze feedback zijn de richtlijnen aangescherpt en waar mogelijk samengevoegd. Het resultaat is een set van 67 richtlijnen die breed gedragen kunnen worden binnen de organisatie en die overzichtelijk en inzetbaar zijn voor het creëren van een gezonde buitenruimte.

Toetsing in en feedback vanuit Pilotproject

Om de richtlijnen te testen op bruikbaarheid, is gedurende het hele project afgestemd met het projectteam van het pilotproject 'Brucknerpad' in de gemeente Capelle aan den IJssel. In een vroeg stadium van het project is het framework gedeeld met de projectleider, zodat de uitgangspunten tijdig konden worden meegenomen in het ontwerpproces. Dit heeft de projectgroep en betrokken bewoners geïnspireerd om breed te kijken naar de gezondheidsbevorderende aspecten. Gedurende het traject hebben we onze bouwstenen voor de uit te werken richtlijnen ter inspiratie aangeleverd en vond een afstemmoment plaats om gezamenlijk te verkennen hoe deze elementen in het ontwerp geïntegreerd konden worden. Daarnaast ontvingen wij feedback over de toepasbaarheid van de aangeleverde elementen en welke daadwerkelijk een plek kregen in het project. In de bijlage van deze procesomschrijving is een lijst opgenomen van gezondheidsmaatregelen die zijn toegepast in het pilotproject Brucknerpad. In onderstaand kader is de bewonersparticipatie binnen het pilotproject nader toegelicht vanuit het perspectief van het projectteam.

Toelichting (participatie binnen) pilotproject Brucknerpad

Bij de herinrichting van het Brucknerpad zijn de huidige inzichten in zowel mentale als fysieke gezondheid meegenomen en samengevoegd met de wensen en ervaringen van omwonenden en de buurt. De voornaamste aspecten hiervan zijn het uitnodigend maken van het gebied voor zowel jong en oud, als ook het versterken van de natuurwaarde en het positief beïnvloeden van de gezondheid van omwonenden.

Het plan is in nauwe samenwerking met een werkgroep uit de buurt opgesteld, bestaande uit 8 mensen. Deze is ontstaan na een breed wijkoverleg in het buurthuis waar 23 personen aanwezig waren. Deze groep was in samenstelling representatief voor de buurt in zowel geslacht, leeftijd als ook hondenbezit. Dit bleek uit de positieve ontvangst van het plan tijdens het volgende brede wijkoverleg, waar het uiteindelijke plan werd gepresenteerd. Het proces bestond uit in totaal 5 werkgroepbijeenkomsten waarin ideeën zijn uitgewisseld, mogelijkheden vanuit de gemeenteraad en financiën zijn gedeeld en er fysiek is getekend op een grote kaart. Tussen de vergaderingen door is er per mail gecommuniceerd over updates en suggesties. Acht maanden na aanvang hebben we het uiteindelijke plan gepresenteerd aan de wijk. Dit gebeurde tijdens een breed wijkoverleg specifiek over het Brucknerpad, én bij het Wijk Overleg Platform, dat de bredere buurt vertegenwoordigt.

In het project is getracht een ontspannende natuur-ervaring te faciliteren door gebruik van water, biodiversiteit en natuurlijke materialen. Er is wandelend over een pad van halfverharding te genieten van grassen en kruiden van verschillende hoogtes. Er zijn schaduwplekken onder de bomen en plekken met vrij uitzicht over het water. Voor kinderen en jongeren is er een gemaaid pad wat om het wandelpad heen slingert, wat langs en door wadi's loopt. Hierin zijn speelelementen als boomstammen en stapstenen te vinden en men vindt hier verstopte rustplekken of een sporadische fruitboom. Deze paden komen samen bij speelplekken voor kinderen en jongeren, wat weer aansluit op een asfalt pad met daaraan reeds aanwezige fitnessstoestellen voor ouderen.

Aan het nieuwe pad is dynamische verlichting aangebracht. Deze gaat aan wanneer je als wandelaar in de buurt komt en dimt weer wanneer je wegloopt. Dit geeft een veilig gevoel als gebruiker en draagt bij aan de aanwezigheid van nacht-minnende diersoorten als vleermuizen en uilen. Voor hondenbezitters is er een gebied waar honden vrij kunnen lopen, wat ver genoeg weg ligt van de speelplekken voor kinderen. Afvalbakken verspreid over het gebied bieden ruimte om het Brucknerpad opgeruimd te houden.

Een flora en fauna 0-meting geeft een referentiekader om over 5 jaar aan te kunnen tonen of het nieuwe beheer een positieve impact heeft op de biodiversiteit.

Na uitwerking van de concept richtlijnsenset is deze wederom gedeeld met het projectteam en is er schriftelijk feedback gekomen. Deze feedback is in detail besproken tijdens een overleg. Er is feedback gegeven op de toepasbaarheid en volledigheid van de richtlijnen, de gewenste nuance op basis van praktische toepassing in het project en concrete voorbeelden van hoe bepaalde thema's al in het ontwerp zijn verwerkt. Deze input is gebruikt om de richtlijnen verder aan te scherpen en beter te laten aansluiten op de praktijk.

Procesadvies uitgewerkt in separaat document

Naast de richtlijnsenset is er een procesadvies opgeleverd, die duidelijk maakt hoe de richtlijnen in beleid, ontwerpen en beheer kunnen worden toegepast. Ook wordt hierin beschreven hoe de samenwerking binnen de gemeente en tussen de gemeente en partners verder kan worden versterkt op dit thema.

Delen van de richtlijnen en toepassen richtlijnen in andere gemeenten

De richtlijnen zijn specifiek voor de gemeente Capelle aan den IJssel opgesteld, maar kunnen ook door andere gemeenten gebruikt worden. De opbouw van de richtlijnen (bestaande uit een 'Wat', 'Waarom' en 'Hoe') maakt het opnemen in een HIOR direct mogelijk. Deze opbouw is afgeleid van de structuur die veel gemeenten hanteren die werken met HIOR.nl.

Voor optimaal effect is het echter aan te raden de richtlijnen aan te passen aan het eigen gemeentelijk beleid. Zo sluiten ze beter aan op lokale doelen en zijn ze sterker geborgd binnen de organisatie. De huidige set richtlijnen kan bijvoorbeeld als inspiratie dienen voor het Handboek Inrichting Openbare Ruimte. Voor het eigen maken van de richtlijnen is aan te raden om voornamelijk de stappen 'Beleidsanalyse' en 'Feedback' uit deze procesbeschrijving te herhalen, zodat de richtlijnen kunnen worden aangesloten op het eigen beleid en de eigen werkwijze bij ruimtelijke projecten.

Om te zorgen dat andere gemeenten kennis nemen van de ontwikkelde richtlijnen blijven alle vijf de projectteamleden deze kennis delen binnen de eigen netwerken. Hier zijn we al tijdens de looptijd van het project mee gestart en dit zal blijven doorlopen na de afronding van het project. Bijvoorbeeld door gemeenten op de hoogte te brengen dat de richtlijnen eraan komen en waar de focus op ligt. Dit gebeurt nu al via artikelen en projectupdates die op de websites van AWGL en ZonMw zijn gedeeld, LinkedIn-berichten van de projectgroepleden, een presentatie bij het bestuurdersdiner van GGD Zuid-Holland, een Kennisbericht Gezonde Leefomgeving van GGD Rotterdam-Rijnmond en in gesprekken die onder andere vanuit PLANTERRA met klanten en potentiële klanten worden gevoerd. Na afronding van het handboek gaan de projectgroepleden hiermee door, om te zorgen dat de ontwikkelde richtlijnen niet alleen in Capelle aan den IJssel maar ook elders in Nederland leiden tot daadwerkelijk gezondere keuzes op straat.

Bijlage: overzicht toegepaste maatregelen in pilotproject Brucknerpad

Onderstaand overzicht geeft per deelthema weer welke maatregelen vanuit het perspectief van gezondheid zijn toegepast in het pilotproject Brucknerpad.

- Hittestress en uv-straling
 - o Gras i.p.v. kunstgras
 - o Bosjes, wadi's (microklimaat) en onverharde belevingspaden naast de (half)verharding
- Contact met natuur
 - o Speelelementen in de vorm van boomstammen, wadi's en gras
- lichthinder
 - o Dynamische verlichting langs het pad. Voor gezondheid, ecologie, gevoel van veiligheid en (letterlijk en figuurlijk) gezien worden.
- meedenken / meedoen
 - o Overleg met de basisschool over aansluiten Brucknerpad / speeltuin
 - o Inrichting in detail met de werkgroep afgestemd en overlegd
 - o Capelse ommetjes (wandelroutes)
- Onderhoud
 - o Afvalbakken worden praktischer geplaatst ten behoeve van opruimen hondenpoep
- Natuurlijke elementen
 - o Hoogteverschillen in het landschap. Wadi's en droge plekken.
 - o Een inheems en biodivers sortiment
 - o Lokale biodiversiteit door zaden uit omliggende gebieden te halen. Extensief maaibeheer
 - o Enkele (verstopte) fruitbomen
 - o Een uitgevoerde flora en fauna biodiversiteit 0-meting (juni 2025) biedt een referentie voor een tweede telling over 3 tot 5 jaar.
 - o Het integreren / aansluiten van de tuinen van omwonenden, brandgang met doorsteekjes en het schoolplein van een aangrenzende school.
 - o Het water rondom wordt op sommige plaatsen zichtbaar en blijft op andere plaatsen een schuilplaats voor fauna.
 - o Maaibeheer afgestemd op gebruik. Rond de paden intensief voor honden en wandelaars. Verder weg extensief ten behoeve van biodiversiteit met daardoor weer een ervaringspad.
 - o De natuurlijke elementen vormen de contouren voor het gebruik.
- Ontspanning
 - o Waterspeelplaatsen in de vorm van (toegankelijke) wadi's
 - o Halfverharding langs wadi's creëert rustplaatsen
 - o beplanting gelaagdheid maakt rustige plekjes aan het water in de luwte
 - o zowel formele (speeltuin) als informele (boomstammen en wadi's) speelplekken
 - o Een grotere speeltuin voor meerdere leeftijden binnen 1 hek. Reeds aanwezige fitnessstoestellen langs het water voor ouderen blijven aanwezig.
- Fysieke toegankelijkheid
 - o Halfverharding voor rolstoelen / slecht ter been. Ervaringspad voor kinderen en de avontuurlijkere gebruiker. Het reeds aanwezige fietspad / 30x30 tegelpad langs het fietspad ter functionele verplaatsing.
 - o Hondengebruikers hebben toegang tot het grootste deel van het gebied, mits aangelijnd waar vrijloop niet specifiek is aangegeven.